

LIBERALİZM VE YEREL YÖNETİMLER

Mustafa ÖKMEN

M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi

ABSTRACT

Local Government has been an essential link between the central government and the people, and one of the characteristics therefore of all the states that have made the modern world. Local government has evolved, moreover, along with the evolution of government as a whole. Since Local Government, like all public administration in the modern state, is essentially a creature of law, its political theory has been to a large extent identical with its legal philosophy.

Democratic theory, as it has evolved from classical liberalism in Victorian times, centres on representative government to fulfil its aims of liberty, equality and fraternity. By local government is generally meant a system of territorial units with defined boundaries, a legal identity, an institutional structure, powers and duties laid down in general and special statutes and a degree of financial and other autonomy. This Points are important for local government, liberal theory and democratic theory.

I-GİRİŞ

Tarihin her döneminde insanoğlu, kendi yaşadığı zaman diliminin geçmişe kıyasla bir ilerleme olduğunu düşünme ihtiyacı içinde olmuştur. Ancak kapitalizmin getirdiği maddi ve zihni açılımın aydınlanmacı bakışla beslenmesi ile, bu duygu apaçık bir gerçeklik olarak algılanmaya başlanmıştır.

Psikolojik bir yanılsamadan öte, dini ve akli planda yeni yapılanmaları öne çıkaran bu süreç, nihayet 18. Ve 19. Yüzyıllarda yeni bir paradigmanın sistematik hale gelmesi sonucunu doğurmuş, bu yeni paradigma içinde şekillenen ve 'liberalizm' adını alan toplum ve siyaset teorisi, yaşanmakta olanı meşru kılmıştır.

Var olandan hareket etse de, liberalizm esas olarak normatif bir teoridir. Dünyayı açıklamaktansa 'doğru' bir dünyanın nasıl olması gerektiğini anlatır. Kendi haline bırakılmış 'doğal' süreçlerin hikmetine inanır, bağımsız ve özgür bireylerden oluşan bir toplum hayal eder. Bu çoğulcu bir toplum anlamına gelmektedir.

Liberal düşünce, uzun bir düşünce sürecinin ve

dolayısıyla zincirleme düşüncüler toplamının bir ürünüdür. Ortaya konulan düşüncelerin çokluğu ve farklılığı hatta birbirine zıt görüntüler oluşturması bunun bir göstergesidir. Klasik liberalizmden, yeni liberalizme birçok farklı düşüncenin genel adı olan liberalizmin temelinde ise özgürlük, eşitlik, etkinlik ve bireycilik gibi birtakım değerler bulunmaktadır.

Bu özellikler, liberalizmin yerel yönetimle kesiştiği noktada da kendini göstermektedir. Özgürlük, katılım ve etkinlik gibi değerlerle yerel yönetim düşüncesinde bir dönem adeta hegemonya kuran liberal düşünce, değişik ülkelerde farklı düşünürlerin katkılarıyla beslenmiş ve uygulamada oldukça etkin bir rol oynamıştır. Bu bağlamda çoğulculuk, demokrasi ve özerklik gibi kavramları referans alan ve bu değerlere atıfta bulunan liberalizm her ne kadar gözle görülür bir katkıda bulunmuş ve hatta bir tekel oluşturmuşsa da eleştirilerden de kurtulamamıştır. Bu eleştiriler, liberalizmin yerel yönetime katkısını bir 'yanılsama' olarak görenlerden 'hegemonya' suçlamasında bulunanlara kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir.

II-GENEL OLARAK YEREL YÖNETİM VE NİTELİĞİ

Yerel Yönetim Kurumu ve İçeriği

Genel kabul gören tanımı ile yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda(kent, köy, il vb.) yaşayan yerel topluluğun bireylerine, bir arada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacı ile kurulan, karar organları yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkez yönetimi ile ilişkilerinde idari özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileridir.

Yerel yönetim kuruluşları yerinden yönetim ilkesine göre kurulur ve yönetilir. Yerel yerinden yönetim kuruluşları belli bir yer, alan içinde o bölgede yaşayan insanların mahalli, ortak ve uygar ihtiyaçlarının giderilmesi ile görevlidirler.

Özerklik, özerklik tanınan yönetimlerin etkin kararlar almasını ve ülke çıkarlarına daha iyi hizmetler yapabildiğini sağlamak için tanınmıştır. Genel çıkarlara ve yasalara uygunluğun ötesine ve ilerisine geçilmesini gerektirir. Özerklik hizmetlerde etkinliği ve verimliliği gerçekleştirme aracıdır. Özerkliğin boyutları hukukun çizdiği sınırlar içinde kalır. Özerkliğin amacı kişilere kişisel çıkarlar sağlamak, ayrıcalıklar tanımak değildir. Karar alma serbestisinin ve serbestçe organ oluşturma yetkisinin tanınmasında temel amaç hizmete yöneliktir. Hizmetler böyle daha iyi yürüyeceği için özerklik söz konusudur.

Yerel yönetim kuruluşları, ülkenin yönetim sisteminin bütünlüğü içinde yer alırlar. Kuruluş ilkeleri, görev ve yetkileri, gelir sistemleri yasama organı tarafından belirlenir. Yerel yönetimler, merkezi yönetimin hiyerarşik denetimi altında değildirler. Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde hukuka uygunluk denetimi yürütür. Ayrıca ülke yönetiminde birlik ve bütünlüğü sağlamak amacı ile yerel yönetimlerinde uymaları gereken ulusal amaçlar, hedefler, ilkeler ve standartları belirler. Buna karşılık yerel yönetimler, yürütülmesi kendilerine bırakılmış olan kamu hizmetlerine ilişkin kararları almak, tercihleri yapmak, bunlar için, vergi salmak yetkisini de içerecek biçimde, çeşitli yollarla mali kaynak bulmak, bu kaynakları hizmetleri için kullanmak ve bu hizmetleri yürütmek için gerekli iç örgüt yapılarını kurmak bakımlarından idari özerklikten yararlanırlar

Yerel yönetimlere ilişkin anılan bu evrensel nitelikler hukuki açıdan da birçok uluslar arası belgede ortaya konulmuştur.

Yerel yönetim kurumunun temelinde yerel demokrasi değerleri vardır. Bu değerler, yerel toplulukların kendilerini en çok ve en yakından ilgilendiren konularda kendi kendilerini özgürce ve demokratik yol ve yöntemlerle yönetmelerini öngörmektedir.

Bu demokratik değerler yanında yerel yönetim kuruluşları, üstlendikleri kamu hizmetlerinin yürütülmesinde merkezi yönetime göre etkililik ve verimliliği daha üst seviyede gerçekleştirebilen kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir.[1]

Yerel yönetimin hem 'yerel' hem de 'yönetim' (iktidar) boyutu bulunmaktadır. Birincisi yerel hizmet birimi olma, yerel hizmetlerin sağlayıcısı olma boyutudur ki burada yerel yönetimin, bir işletme, üretme ya da üretme ve idare etme sistemi olması söz konusudur. Diğer boyutu ise demokratik kendi kendini yönetme birimi olmasıdır ki burada yerel yönetimin bir siyasal sistem olması durumu ön plandadır.

Günümüzde konuttan çevreye, altyapıdan sosyo-kültürel alana kadar bir çok sorunun çözümünde yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Ülkemiz de içinde olmak üzere dünyadaki eğilim yerel yönetimlere kentleşmeden çevreye kadar birçok sorunun çözümünde aktif görevler yüklemeye yönündedir. Bu hem modern yerel yönetim anlayışının hem de global bazdaki demokratikleşme eğilimleri ile küreselleşme sürecinin bir sonucudur. Burada önemli bir nokta da yerel yönetimlerle kentleşmenin 'aynı mekanlı' kavramlar olması durumudur. Bu yönüyle kentleşme olgusu yerel yönetimlerin görev alanına sürekli ve yoğun bir şekilde girdi(in-put) sağlamaktadır.[2]

Kent yönetimi konunun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kent yönetiminin konusu sayısı hızla artan insanların ve boyutları sürekli büyüyen mekanların gereksinmelerinin giderilmesini sağlamak, büyümeyi yönetmek, yönlendirmek ve denetlemektir. İyi bir kent yönetimi bu hedefleri etkili ve verimli bir şekilde yerine getirebilen yönetimdir. Zira kentsel büyüme daha fazla nüfusa, daha geniş alana daha çok ve çeşitli hizmet sunulmasını gerektirmektedir.[3] Bu konuda en büyük görev yerel yönetimlere ve özellikle belediyelere düşmektedir.

Yerel Yönetim ve Temel Değerler

Demokrasi tartışmalarında, yerel yönetimler önemli bir yer tutar. Yerel yönetimler kimilerince, demokrasi okulu, demokratik toplumun oluşması için merkezi devlet iktidarını sınırlayan bir güç, katılım ve temsilin en iyi gerçekleştiği kurumlar olarak gösterilirken, kimilerince de tarihin bir döneminde ortaya çıkmış devlet kurumları olarak görülür. Hatta yerel yönetimlere, ortaçağda burjuvazinin ve aristokrasinin ayrıcalık kazanmak için oluşturduğu birimler gözüyle bakılmıştır. Ama yerel yönetimler tarihin bir döneminden sonra vazgeçilmez kurumlar olmuştur.[4]

İster kapitalist, ister sosyalist düzende olsun, günümüzde, tekçi sistemdeki bütün devletlerin idari yapısı şu iki birimden oluşmaktadır: Merkezi idare ve mahalli idareler. Federal devletlerde-merkezi idare deyimini bunlarda yerini genellikle federal örgüt deyimine bırakmaktadır- bu iki idarenin arasına bir de üye devletler girmektedir. Bu sonuncular çeşitli ülkelerde değişik isimlerle anılmaktadır.[5] Bu farklı biçim ve görünlümlere rağmen yerel yönetimler bazı ortak temel değerlere sahiptir.

Yerel yönetimin temel değerleri, klasik liberalizmin ilk zamanlarında ortaya atılan düşüncelerden geliştirilen özgürlük, eşitlik ve refah kavramlarıyla ifade edilebilir.[6] Bu değerler, başka bir yaklaşımda ise,

özgürlük, katılım ve etkinlik olarak ele alınmıştır.[7]

Burada özgürlük yerel topluluğun özgürlüğüdür ve yerel yönetim iktidarın merkezden yerel birimlere, topluluklara dağılımını sağlayarak özgürlüğü geliştirip, beslemektedir. Bu yolla iktidarın ve dolayısıyla yetkinin mekan boyutunda bölüşülmesini sağlayarak, egemen olanın iktidarını sınırlamaktadır. Bu ise sonuçta, muhtemel keyfi yönetimlere karşı bireyi, birey gruplarını ve onlara ait değerlerin korunmasını sağlamakta ve çoğulculuğu ortaya koyma bağlamında ekonomik ve siyasal gücün tekelleşmesine, yoğunlaşmasına, özgürlüğü kısıtlamasına engel olmaktadır.

Yerel yönetim eşitliği ise katılım yolu ile sağlar. Yerel halkın kendi hayatlarına yön verme konusundaki katılımına, siyasal katılımına zemin hazırlayarak eşitliğin gelişmesine katkıda bulunur. Bu katılım ile yerel yönetim, yerel halka en uygun hizmeti sunma fırsatını elde eder. Bu bağlamda Robert Dahl, yönetime en gerçekçi katılımın yerel yönetim ile olabileceğini vurgular ve bu katılımın en demokratik yönetim şeklini de ortaya koyacağını belirtir. Bunun için 21. Yüzyılda A.B.D de en uygun demokratik yönetim birimi kentler olacaktır ve bunda teknoloji ve iletişim alanlarındaki ilerlemelerin büyük rolü olacaktır.[8]

Yerel yönetim, topluluğun ihtiyaçlarının karşılanması için verimli, etkin ve yerel şartlara duyarlı idari kararların alınmasını ve eylemlerin gerçekleştirilmesini sağlayarak refahı geliştirmektedir. Yerel yönetim, topluluğun ihtiyaçlarına daha uygun, esnek ve halka dönük hizmet sunabilmek durumundadır. Çünkü, güçlü yerel yönetimlerin varlığı durumunda, bu ihtiyaçlar, yerel şartlar konusunda bilgi sahibi, yerel halkla günlük, yüz yüze ilişkiler içinde bulunan yerel karar verici ve yöneticilerce belirlenip karşılanmaktadır.[9]

III-GENEL OLARAK LİBERALİZM VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kavram Olarak Liberalizm ve İçeriği

Liberalizm, Batı düşünce sisteminin ürünü olan siyasi, ekonomik ve dini içeriklere sahip bir kavramdır.

Siyasi bir kavram olarak Liberalizm, 18. Yüzyılda doğmuş ve en güçlü dönemini 1914'ten hemen önceki yıllarda yaşamıştır. Bir siyaset felsefesi olarak liberalizm, özgürlük düşüncesinin etrafında odaklaşmıştır denilebilir. Kişi özgürlüğü, siyasi kurum özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü liberal görüşün ısrarla üzerinde durduğu ve savunduğu haklardır. Günümüzün çok yönlü ve karmaşık

sosyal gelişmesi içinde Batı ülkelerindeki liberalizm, muhteva olarak daha da genişlemiş, devlete karşı kişinin hakkını daha çok vurgulamaya başlamıştır. Bu arada Amerika'da zenci haklarını savunmak veya sosyalist ülkelerde muhaliflerin düşünce ve eylem haklarını savunmak liberal davranışın gerekleri olarak görülmüştür.

Ekonomik kavram olarak Liberalizm, serbest teşebbüs ve serbest ticaret görüşlerini savunur. Bu açıdan Liberalizmi, Kapitalizmin bir ön aşaması veya ilk kaynağı olarak görmek mümkündür.

Dini içeriğiyle Liberalizm, kişinin ortodox veya dogmatik görüşleri eleştirebilme hakkına inanmasıdır. Batıda Hıristiyan din adamlarına baş kaldırma, onların düşünce ve davranışlarını uygulamada eleştiri süzgecinden geçirme dini liberalizmi doğurmuştur.[10]

Liberalizm ile iç içe bulunan kapitalizm; bireylerin ve üretici birimlerin kişisel çıkarları doğrultusunda ve en başta kar amacıyla iktisadi faaliyetlerde bulunduğu, özel mülkiyet ve hür teşebbüsün esas olduğu, üretimin pazara yönelik olarak yapıldığı her tür mal ve hizmetin alım ve satıma konu olduğu sosyo-ekonomik ve ideolojik bir sistemdir. Batı dünyasında 15. ve 16. Yüzyılda feodalizmin çözülmesiyle onun yerine geçmeye başlayan, 18 ve 19. Yüzyılda ise hakim iktisadi örgütlenme haline gelen, sermaye egemenliğine dayalı bir toplumsal aşama olan kapitalizm, sermayenin dayanışma, yardımlaşma gibi değerlere pek prim vermeyen acımasız kanunların egemen olduğu bir sistemdir. Kapitalist sistemde ne üretmeli, ne kadar üretmeli, kimin için üretmeli ve gelir bölüşümü nasıl olmalı gibi temel iktisadi sorunların piyasa mekanizması çerçevesinde çözülmesi öngörülmüştür.[11] Liberal teori son beş yüzyıl içinde bir dünya sistemi olarak yaygınlaşan, ortak ve yeknesak bir zihinsel ve yaşamsal çerçeve oluşturan kapitalizmin içinde yeşermiş ve sonrasında ise hep iç içe olmuştur.

Klasik Liberalizmin Felsefi Temelleri

Klasik liberalizm siyasi ve ekonomik olmak üzere iki boyutlu bir gelişme sürecine sahiptir. Bu sürecin siyasi boyutunu doğal hukuk ve insan hakları teorileri oluşturmaktadır.[12]

İlk izleri Eski Yunan felsefesine ve Stoacılarla kadar giden doğal hukuk düşüncesi ve antik döneme kadar inen insan hakları düşüncesi, liberalizmi etkilemiş ve onun felsefi altyapısının oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Ancak, bu düşünceler sistemli olarak 18 ve 19. Yüzyıllarda bazı düşünürlerce ele alınmış ve liberal düşünce sisteminin temelleri atılmıştır. John Locke,

Adam Smith, Davit Hume, John Stuart Mill ve Herbert Spencer bu düşünürlerden bazılarıdır.

John Locke, J.Stuart Mill ve Davit Hume

İngiliz düşünürü John Locke (1632-1704) liberal bireyciliğin babası sayılmaktadır. İktidara yönelen sınıfın sözcülüğünü yapan Locke mutlak monarşinin bozguna uğraması ve burjuvazinin zaferinde görüşleriyle etkili olmuştur.

Locke, kapitalist üretim tarzının işleyebilmesi için gerekli üst yapı kurumlarının kurulmasını sağlamaya çalışmış ve İngiliz burjuvazisine paralel bir şekilde özgürlüklerin, mülkiyetin korunması ve mutlak iktidarın sınırlandırılmasını savunmuştur. Siyasi olarak meşruti bir monarşiyi yani sınırlı monarşiyi dile getirmiştir.

Deneyci bir düşünür olan Locke, uygulama alanında tutarlılık, iç mantık ve burjuva devrimlerini aklama çalışmalarını yürütmüştür.

Hobbes gibi Locke da doğal yaşama halinden hareket ederek toplum sözleşmesine varmıştır. Amaç ise bireylerin mutluluğunu sağlamaktır. Doğal durum mülkiyetin de bulunduğu özgürlük ve eşitlik durumudur. Buradan toplum sözleşmesine geçen Locke, herkesin boyun eğeceği, herkese eşit olarak uygulanacak yasalar, herkesin cezalandırma hakkını kullanmasını önleyecek tarafsız yargıçlar ve yargıç kararını uygulayacak toplumsal bir güç ister.

Locke'un asıl amacı; toplumda kapitalist iktisat yasalarının işlenmesini sağlayacak, onların engellenmesini önleyecek ve yasaların gölgesinde kurulan bu düzeni güvenlik altına alacak olan bir devletin varlığıdır. Bu amacın gerçekleşebilmesi için, doğal yaşamdan toplum düzenine geçerken, insanlar yalnızca cezalandırma hakkını topluma bırakıyorlar. Karşılık olarak da güvenliklerinin sağlanmasını istiyorlar.

Locke'a göre, insanların doğuştan belli hakları vardır ve devlet bu hakları çiğneyemez. İnsanlar kendi iradeleriyle devleti kurarlar. Devlet doğal haklara müdahale edemez.[13]

Locke'un düşünce sistemi, Hobbes ve Spinoza'da bulunmayan özel mülkiyet ve bireysel özgürlük hakları arasındaki bağları ana tema olarak ele alıp, ön plana çıkarmaktadır.[14] Bu ele alış şekli ile liberal düşüncenin temel kavramlarını vurgulamaktadır.

Siyaset felsefecisi James Mill'in oğlu, John Stuart Mill(1806-1873), babasının ve Bentham'ın düşüncelerini aşarak ve bazen de eleştirerek klasik liberalizme katkıda

bulunmuştur. Onun düşünceleri, özellikle 'Özgürlük Üstüne' adlı eserinde yararçıların sosyal reformundan daha fazla liberal bireyciliği vadeden, ona yakın bir nitelik taşımaktadır.[14]

Faydacılığın asıl kurucusu Jeremy Bentham'dır. İnsanın hazzı arayan, acıdan kaçan bir varlık olduğunu vurgulayan ve bu yönde bir teoriyi geliştiren Bentham yalnız insan varlığı ile değil, çok geniş uygulama ve sonuçları olan bir düşünce sisteminin sahibidir.

Metodolojik bir bireyci olan Bentham, toplumu gerçek bir varlık olarak değil varsayım(farazi) dayanan bir varlık olarak ele alır. Bireysel davranış, toplumun da devletin de açıklamasının kaynağıdır. Bireylerin çıkarlarının toplamı, toplumun çıkarı demektir.[15]

Klasik faydacılıkta gerçekçi değişiklikler yapan Mill, liberal düşünceye Özgürlük Üstüne adlı eserindeki düşünceleriyle önemli katkılarda bulunmuştur.

Mill, liberal özgürlük bağlamında, düşünce özgürlüğü, kişi özgürlüğü, siyasal özgürlük gibi kavramlar vurguda bulunmuştur.[16]

Mill'e göre toplumsal hayatın bütün gereklerini karşılayabilecek tek hükümet biçimi halkın katıldığı hükümettir, halkın hükümetidir. Bunun, demokrasinin 'halkın halk için halk tarafından yönetilmesi' demek olduğunu söyleyen Lincoln'cü demokrasi tanımıyla ne kadar iç içe olduğu açıktır. Hükümete halkın katılımı yararlıdır, herkesin devletin egemen gücünden bir pay elde etmesi arzuya şayandır. Mill'in yaşadığı hacimdeki toplumlarda, Eski yunan demokrasisinde olduğu gibi herkes kamu işlerine ve kararların alınmasına kişi olarak katılamayacağına göre, en ideal hükümet türü temsili hükümettir. Ancak, katılıma önem vermesine rağmen, Mill, temsili demokrasinin yalnızca çoğunluğun hak ve menfaatlerinin savunulduğu bir rejim olmadığına inanır. Azınlıkların da bu rejimde iyi bir yerinin olabileceğini düşünür ve çoğunluğun tahakkümünü önlemenin en iyi yolu olarak nispi temsil sistemini görür. Ne var ki bir ülkede temsili hükümetin var olmasının, yaşayabilmesinin üç şartı bulunmaktadır; halkın temsili hükümeti benimsemeye istekli olması, halkın temsili hükümeti korumak için gerekli olanı yapmaya istekli ve yetenekli olması ve halkın temsili hükümetin onlara yüklediği ödevleri yerine getirmeye, görevleri yapmaya istekli ve yetenekli olması bu şartları oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi Mill, temsili hükümeti yaşatma yükünü halkın omuzlarına yıkmaktadır. Böylece, Mill'in fark ettiği ve kendinden önceki liberalizmin asla göremediği şey, liberal bir hükümet arkasında liberal bir toplumun bulunması gerektiği idi. Merkezi iktidar, halkın

bu niteliği kazanması için çalışmalarda bulunmalıdır.[17]

Mill, ekonomik görüşleri açısından ise ekonomik süreçte özel girişim, özel mülkiyet, sözleşme özgürlüğü ve devletin minimum müdahalesi kavramlarını vurgular.[18]

Davit Hume(1711-1776) hem liberal siyasi ve iktisadi teoride, hem de genel siyaset teorisinde oldukça ilginç ve tartışmalı bir yere sahiptir. Uzun süre, daha çok epistemolojiye yaptığı katkılarla tanınan Hume, özellikle Hayek'in çalışmaları sonucunda ve ancak 20. Yüzyılın ortalarında, son derece önemli fikirler geliştirmiş bir düşünür olarak kabul edilmeye başlamıştır.

Newton'dan oldukça etkilenen Davit Hume, sağlam bilim olarak kabul ettiği Newton modeli üzerine, insan tabiatının bilimini kurabileceğini düşünmüştür. Hume'un gözlediği Newton, doğrudan ve yalnızca doğrulanabilir(verifiable) olan sebepleri aramakta ve tecrübenin kontrolünden uzak kalan her türlü varsayımdan kaçınılmaktaydı. Hume, Newyon'un pozitif yöntemini insan tabiatına aktarınca, bundan rasyonalizmden çok uzak neticeler çıkarır. İnsan zihninin, gözlem ve deneyim yardımı olmaksızın a priori olarak ne dıştaki objeler ne de kendi hakkında bir şey bilebileceğini düşünerek bu yönde fikirler geliştirir. Ampirizm'e dayanarak, rasyonalizme karşı çıkan Hume'un bizzat kendisinin bir başka tür rasyonalizm geliştirdiği söylenebilir.

Hume'un bilgi teorisi ile sosyal teorisi tam tamına çakışır. Kendisinin anti-rasyonalist liberal geleneğin öncüsü sayılması, yani sosyal teorisinin epistemolojik görüşleriyle adlandırılması da bunu göstermektedir.[17] Liberal düşüncelerini de buradan hareketle geliştirmektedir.

Adam Smith

Adam Smith, liberalizme doğal özgürlük açısından yaklaşmış ve iktisadi liberalizmin kuruculuğu unvanını elde etmiştir. 1776'da yazdığı 'Milletlerin Zenginliği' adlı eserinde vurguladığı nitelikler, onun liberal torunlarınca miras olarak ele alınmıştır. Burada vurguladığı üç temel nitelikten birisi serbest girişim, ikincisi siyasi özgürlük ve sonuncusu da bireyselliktir. Smith'in teorisi ilk liberal teorilerden ayrılmaktadır.[14]

Fonksiyonalist denebilecek bir yaklaşımla görünmez el kavramını ortaya koyan Smith, özgürlük hakkına büyük önem verir. Bu yüzden, sistemi 'doğal özgürlük sistemi' veya 'doğal süreç' olarak adlandırır. Hakları doğal haklar ve kazanılmış haklar diye ikiye ayırır. Özgürlük bunlardan ilki içinde yer alır. Doğal

özgürlük sistemi ekonomide doğal ekonomi olarak işleyecektir. Ana kavram ise işbölümüdür.

Ekonomideki fonksiyonlarını geniş ölçüde sınırlandırmakla beraber, Smith, devlete bazı ekonomik görevler yükler. Söz gelişi, savunma hizmetlerinde ortaya çıkabilecek olumsuz bir durumda devlet insanların ekonomik faaliyetlerini sınırlayabilir. Smith burada bir 'laissez faire liberalizmi' öngörmüyor. Onun için 19.Yüzyılı beklemek gerekecektir.[17]

Smith' in teorik modeli ve siyaset meselelerine karşı tavrı aynı yaklaşımın ürünleriydi. Smith, iktisadi büyümeyi arzu edilirliliği tartışılmaz temel hedef olarak görüyordu.[19] Bu noktada devletin örgütleniş ve fonksiyonları da aynı izleri taşımaktadır

Kapitalizm, Ulus-Devlet ve Liberal Demokrasi

Liberal teori son beş yüz yıl içinde bir dünya sistemi olarak yaygınlaşan, ortak ve yeknesak bir zihinsel ve yaşamsal çerçeve meydana getiren kapitalizmin içinde yeşermiştir. Temelde toplumsal yaşamın iktisadi yönünü ön plana çıkaran bu sistem, aynı süreç içinde kendisiyle uyumlu ve kendi içinde anlamlı siyasal yapılanmalara ve düzenlemelere de ortam sağlamıştır. Ulus - devletlerin bugünkü varlığı ve liberal demokrasi dediğimiz birlikte yaşama kodu, tarihsel süreç içinde, kapitalist sistemin doğal uzantıları ve/veya müttefikleri olmuştur. O kadar ki, günümüzün sistematığı ve anlam dünyası içinde bu üç unsurun bir bütünü birbirini tamamlayan ve besleyen parçaları olduğunu söylemek mümkündür. Kapitalizmin, ulus - devlet ve liberal demokrasi, aynı ortak paradigmaya ve dolayısıyla aynı ortak epistemolojik pozisyona dayanmaktadır. Bu relativist bir paradigmadır ve tarihsel açıdan kendisinden önceki tekçi ve mutlakiyetçi anlam dünyalarına kıyasla insanın özgürleşmesine yönelik bir adımdır. Öte yandan bu paradigmaya tekabül eden tarihsel süreç, kendiliğinden ve doğal bir süreçtir. Diğer bir deyişle bugün karşımızda olan veya içinde yaşamakta olduğumuz düzen doğal bir durumdur. Liberal teorinin yaptığı ve onu çıkmaza sürükleyen şey ise bu doğal durumun tek 'doğal durum' olarak algılanmasıdır.

Kapitalizm, iktisadi alanda bağımsız ve eşitlenmiş bireylere(tüketicilere/üreticilere) gerek duyuyorsa, liberal demokrasi de siyasi alandaki eylem gücünü tek bir pota içinde kapsamakta; bu iki alanın birlikte ve aynı hukuksal çerçeve içinde var olmalarını sağlamaktadır. Her iki alanda da, bireyler kendi çıkarlarının farkında olan rasyonel varlıklardır. Nasıl ki bireylerdeki kar motivasyonu toplumun iktisadi refahını sağlıyorsa; aynı bireylerin kendi önerilerini siyasi düzlemde geçerli kılma dürtüleri, toplumun yönlendirilmesi açısından optimum

noktaların sağlanabilmesinin garantisidir. Öte yandan hem kapitalizmin hem de liberal demokrasinin dayandığı paradigma, niteliksel mukayeseleri imkansız kılmakta, nicelleştirilebilir olanla yetinmektedir.

Liberal teori, var olanın kabulüne ve meşrulaştırılmasına yol açan bu relativist paradigmanın siyaset felsefesini oluşturmaktadır. Kapitalizm, ulus-devlet ve liberal demokrasiyi birlikte mümkün ve anlamlı kılan temel varsayımları ve değer yargılarını ortaya koymakta; bu ideolojik bakışın dayandığı relativizme ve onun epistemolojik temellerine ışık tutmaktadır.[20]

IV-LİBERAL DÜŞÜNCE VE YEREL YÖNETİMLER

Liberal Yerel Yönetim Kuramı

Yerel yönetimler, liberal düşünce sisteminin hem açıktan açığa, hem de her bulduğu kanaldan sızarak gizlice hegomanya kurduğu alanlardan biridir. Bu hegomonya daha çok bir değerler toplamı olan özgürlük, demokrasi ve etkinlik ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Yerel yönetimlerin liberal kuramı bir yandan yaşamın kendisi tarafından yıpratılmış, bir yandan da neo-liberalizm eliyle bir iç sistematiği ve tutarlılık açılarından sorgulanmıştır.

Yerel yönetim kurumunun liberal kavramsallaştırılması başka düşünürlerin katkılarına yanı sıra asıl olarak J.S. Mill tarafından 19. Yüzyıl ortalarında ortaya konmuştur. Bu kavramsal temel, o tarihten bu yana akademik lehçeye çevrilerek bilimsel nitelik kazandırıldı.

J. Bentham ve J.S. Mill'in görüşleri Avrupa yerel yönetim anlayışını ve uygulamasını geniş ölçüde etkilemiştir. Öbür yandan, yerel özerkliğe dayanan yönetsel yerinden yönetim (decentralisation administrative) merkezi yönetimin gücüne karşı dengeler oluşturmaya çalışan liberal arayışların sarıldığı bir inanç olmuştur.

Yararcıların, hem merkezi yönetime, hem de yerel birimlere sorumluluk tanıyan, merkezin teknik yetkisini ve imkanlarını, yerel toplulukların katılımcı, demokratik gücüyle birleştiren yaklaşımına karşın; 19. Yüzyıl, yerel ve özel girişimlere, devlete olduğundan daha büyük bir güven duyulduğu bir liberalizm çağıdır. Yararcılarla, Fabian Sosyalistlerinin yaklaşımları ve Mill'in özerk yerel yönetimlerle demokrasiyi zorunlu olarak birbirleriyle ilgili gören bakış açısı İngilizlerin, yerel yönetim kuramına önemli katkılarıdır. Mill, "yerel nitelikte olan her hizmet yerel yönetimlerce görülmektedir" derken, yerel yönetimleri siyasal eğitimin okulu gözüyle değerlendirmiştir.[21]

Yerel yönetimlerle ilgili bütün liberal söylemlerin ortak buluşma noktası, özgürlük, demokrasi(katılım, eşitlik) ve etkinliktir. Mill, insanın özgürlüğünü ve ilerlemesini o kadar büyük tehlikelere atan kötülüklerin başlangıcını yani merkezileştirilmiş güç ve zekanın sınırlarını belirleme kaygısı içinde olmuştur. Önerdiği çözüm, verimliliği bozmamak şartı ile gücü mümkün olduğu kadar dağıtmak, buna karşılık bilgiyi mümkün olduğu kadar merkezde toplamak ve merkezden yaymaktır. Mill, çağdaş merkezi devlet gücünün örgütlenme ilkelerini ve bu aygıtın çalışma biçimini net bir biçimde açıklamıştır. Yine Mill, yetkilerin nasıl paylaşılacağını göstermekle kalmamış, yerel yönetim örgütlenmesine neden gerek olduğunu da gözler önüne sermiştir. Daha sonraki liberaller, Mill'in tanımlayarak, genel özgürlük sorunlarından ayrı tutarak askıda bıraktığı yerel özgürlük teriminin içini doldurmaya çalışmışlardır. Yerel özgürlüğün, bireysel özgürlüğün uzantısı, kimi zaman da koruyucusu olma yaklaşımı bu dönemde ağırlıklı olarak vurgulanmıştır. Daha çok 20. Yüzyıl liberallerinden Hayek tarafından dile getirilen bu düşünceye göre yerel yönetim, serbest piyasanın eşit-dengidir. Merkezi yönetim, bireysel özgürlüğü potansiyel olarak tehdit eden bir doğaya sahiptir. Özel sektörün yapmaktan kaçındığı ya da yapmadığı kimi işlerin merkezi yönetimce yapılmasındansa yerel yönetimlerce yapılması daha iyidir. Yerel yönetim, özel sektörden sonra en iyi ikinci çözümdür. Bu görüşler başka liberaller tarafından ise eleştirilmiştir.

Yerel yönetimlerin liberal kavramsallaştırması, üzerinde yükseldiği değerleri tutarlı ve geçerli bir bütün haline dönüştüremediği şeklinde eleştirilmiştir. Bu eleştiri noktalarının en önemlileri şunlardır; Olağanüstü çekiciliği nedeni ile vazgeçmek istemediği özgürlük ilkesini tanımlayamamış; etkinlik ilkesi ise yerel özgürlük ve demokrasiyi destekleyecek türde "güçlü bir yerel yönetim" sisteminin gerekliliği yerine bunun tam karşısına dönüşmüştür. Etkinlikte merkezi yönetime kayan ağırlık, katılma ilkesini de sarsmış; ampirik araştırmalar demokrasi- yerel yönetim ilişkilerine ilişkin kuşkular doğmasına neden olan sonuçlara ulaşmıştır. Bütün çözümlüğüne rağmen bu üç değer, yerel yönetimleri kavramsallaştırmada yaygın biçimde şaşırtıcı bir kabul görmüştür. Bu tartışılmazlık imajının arkasında ilkelerin niteliği değil, liberal kuramın ardı arkası kesilmeyen erozyonlarına karşın, bu değerlerin geçerliliğine olan inancın sürmesini sağlayan gelenek motifi yatmaktadır.[22]

Klasik Liberal Yönetim Anlayışı

Liberal gelenek yerel yönetime oldukça değişik bakış açıları getirmiştir. Bu değişik bakışlar farklı tarihi dönemler açısından olduğu gibi, aynı dönemin aynı

düşünürleri, liberal temsilcileri açısından da gözlemlenmektedir. Örneğin, Bentham, yerel yönetimi merkezi devlete entegre ederek, onun bir yerel uzanımı, kuruluşu ya da birimi olarak değerlendirirken, J.T Smith, yerel yönetimin merkezi devlet içinde eritilmesi sonucunu doğuracak bu entegrasyon yaklaşımına şiddetle karşı çıkmakta ve temel siyasal otoritenin merkezi parlamento değil, yerel yönetimler olduğunu ileri sürmektedir.

Bir başka liberal yaklaşım olan T. Cooley ve ABD Beledi Reform Hareketi de federal yönetim ilkesinden hareketle, eşgüdüm ve bağımsızlık içinde bir üçüncü kademe olarak yerel yönetimin egemenliğin bölüşümünde yer alabileceği görüşünü savunmaktadır.

Bir diğer görüş ise, yerel yönetimin tüketicilerin zorunlu birlikteliğini oluşturduğunu ve "tüketici egemenliğinin", "kamu seçmesinin" temel gerçekleştiricisi durumunda bulunduğunu ileri sürmektedir.

Klasik liberal yaklaşımların bazı ortak çizgiler taşıdığı genellikle kabul görmektedir. Bunlardan birincisi, yerel yönetimin öncelikle özgürlük, eşitlik, kardeşlik, siyasal sorumluluk ve katılım gibi demokratik değerlerin besleyicisi olmasıdır. Diğer nokta ise yerel yönetimlerin hizmette verimliliğin izleyicileri olmasıdır. Diğer nokta ise yerel yönetimlerin hizmette verimliliğin izleyicileri olmasıdır. Son olarak ise yerel yönetimlerin doğrudan hizmet sunucu rollerinin sınırlı stratejik alanlarda kabul edilmesi, diğer alanlarda özel ve gönüllü girişimlerin desteklenmesine öncelik verilmesidir.

Günümüzde liberal demokrasi ile yönetilen ülkelerin yerel yönetim yapıları ve anlayışlarının yanı sıra, birçok ülkenin yerel yönetim, kentleşme ve kente bakışları, önemli ölçüde liberal geleneğin etkisi altında oluşturulmuştur.[9]

Yeni Liberalizmin Yerel Yönetime Bakışı

Yirminci yüzyılın başları, yerel yönetimler için "altın çağ" olarak adlandırılabilir. Bu dönemde, yerel birimler zorunlu hizmetleri için yeterli kaynak bulabilmiş; yerel halka merkezi yönetimin sunduğundan daha çok hizmet sunabilmişlerdir.

Yirminci yüzyılda, liberal ve sosyalist reformcuların katkılarıyla, yerel yönetimler bazı niteliklere kavuşmuşlardır. Ekonomik, toplumsal ve teknolojik nedenlerle yerel yönetimlerin görev alanları genişlemiş ve giderek de genişlemektedir. Özellikle, 1930'lardan sonra, merkezi yönetimler, Keynesci eğilimlere uyarak, ekonominin genel gidişini, bayındırlık çalışmalarıyla etkileyebilmek için, yerel yönetimlerin yatırımlarını özendirmek yolunu seçmişlerdir. Webb'ler,

en düşük ulusal yaşam düzeyi kavramını ortaya atarak, herkesin en düşük yeterli bir düzeyde de olsa, belediye hizmetlerinden yararlanmaları gereğine parmak basmışlardır.

Yirminci yüzyıl yerel yönetimlerinin ikinci özelliği ise, nüfus hareketleri sonucunda, kentli nüfusun artmış olması ve yerel birimlerin hızla kentselleşmesidir. Diğer bir özellik ise, yönetimde etkinliktir ki, yerel yönetimin verimliliğini artırmak için pragmatik çözüm bulma anlayışını ifade etmektedir.[21]

Düşünce planında, desantralize olmanın savunuculuğunu yapan F.A Hayek ve Robert Nozick gibi düşünürlerin ortaya koyduğu yeni liberalizm esas olarak kişi özgürlüğü, çoğulculuk, merkezi yönetimin sınırlandırılması gibi dile getirmiştir. Nozick'in çalışmaları, özellikle ekonomik özgürlüğün savunması ile kişisel özgürlüklerin değeri arasındaki ilişkiyi vurgulaması açısından önem taşımaktadır.[14]

Günümüzde sergilenen bazı yeni liberal yerel yönetim pratikleri-özellikle İngiliz örneğinde- özgürlük ve katılımdan çok bir tür ekonomizm ve merkezîyetçiliğe dayalı ve kaynak kullanmada salt verimliliğe öncelik veren bir yapı sunmaktadır.

Yeni liberalizmin yerel yönetime bakışının bugüne kadar belirginleşen temel düşünce ve uygulamalarını kısaca şöyle özetleyebiliriz;

Yerel yönetimin genel yetki ve sorumluluklarının bölünmesi, daha yarışmacı bir ihale düzeni, hizmet yetki ve sorumluluğu ile hizmet sunumunun ayrılması, bir hizmet için yapılan ödemeye o hizmetten yararlanmak arasında doğrudan ilişkinin kurulması, müşteri tercihinin önem verilmesi, yerel hizmet sunumunda bireysel ve özel sektör rolünün artırılması, üretici kesimlerin yerel yönetim üzerindeki etkilerinin denetimi, daha çok "iş adamı" yaklaşımı taşıyan bir yönetim kültürü geliştirmek. Ayrıca, yerel farklılık ve yenilikçiliğin yüreklendirilmesi, yerel yönetimin merkezi yönetim ve kendi beldesinin belirli kesimleri karşısındaki yeni konumu gibi görüşler yeni liberal düşünce içinde ele alınabilir. Yerel vergilendirme ve harcamalara sınırlandırma, denetim getirme ve daha çok mali olarak tanımlanmış bir sorumluluk anlayışının geliştirilmesi de yeni liberal düşüncenin yansımalarıdır.[9]

V-SONUÇ

Liberalizm, Avrupa'da yaşamış olan bazı fikir adamlarının somut yaşamları içinde yazdıkları somut eserlerle hayata geçmiş felsefi bir yaklaşımdır. Bu fikir adamları, batı düşünce tarihinin temel taşlarına

dayanmışlar ve Batı düşünce tarihi de Batının sosyolojik ve ekonomik tarihi ile bütünsellik içinde ortaya çıkmıştır. Yani liberalizm Batı toplumlarının gerçek gelişme dinamiği ortaya çıkmıştır; kelimeyi hak eden bir şekilde "yerel"dir.

Ne var ki felsefenin ortaya çıkma biçimi ile vazettiği düsturlar farklı şeylerdir. Liberalizm her ne kadar Batının zihni atmosferi içinde doğmuş olsa da tüm insanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu öne sürdüğü önermelere sahiptir. Bu önermelerin odak noktası bireydir ve bireyin evrensellik arz eden bir özne olduğu, dolayısıyla bireyin ihtiyaçlarının ve haklarının toplumdaki topluma değişmediğini savunur. Ancak evrensellik iddiası bu felsefeyi evrensel kılmak için yeterli değildir. Çünkü iddia felsefi, oysa denemesi sosyolojiktir.

Bu felsefi-sosyolojik karşıtlık görüntüsü bir yana, liberalizm bir çok alanda olduğu gibi yerel yönetim düşüncesinin oluşumunda ve olgunlaşmasında önemli bir yere sahiptir ve hatta uzunca bir süre tekel oluşturmuştur.

Liberalizm, felsefi planda ortaya konan, birey, özgürlük, mülkiyet ve çoğulculuk gibi kavramları yerel yönetim bazında da idealize ederek bu alanda bir hegemonya tesis etmiştir. Oldukça farklı hatta yer, yer çatışan düşünceler toplamından oluşan liberal yerel yönetim anlayışının bulunduğu ortak çizgi, özgürlük, katılım ve etkinlik doğrultusundadır denilebilir.

Daha çok demokrasi ile ortak paydalar oluşturan liberal yerel yönetim anlayışı, oldukça farklı zaman ve zeminlerde değişik düşünürlerce ortaya konulan uzun soluklu bir katkılar toplamını içermektedir. Kimi düşünürlerce zenginlik olarak nitelendirilen bu farklılıklar sistemi bazı düşünürlerin eleştirilerine hedef olmaktan da kurtulamamıştır. Bu eleştiriler, yerel yönetimlerin liberal kavramsallaştırmasının, üzerinde yükseldiği değerleri tutarlı ve geçerli bir bütün haline dönüştüremediği, olağanüstü çekiciliği nedeni ile vazgeçmek istemediği özgürlük ilkesini tanımlayamadığı gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Günümüzdeki liberal demokrasi ile yönetilen ülkelerin yerel yönetim yapıları ve anlayışlarının yanı sıra, birçok ülkenin yerel yönetim, kentleşme ve kente bakışları önemli ölçüde liberal geleneğin etkisi altında oluşturulmuştur.

Farklı görüşler ve eleştiriler bir yana liberal yaklaşım belirli ortak çizgileri bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan bazıları; yerel yönetimin öncelikle özgürlük, eşitlik, kardeşlik, siyasal sorumluluk ve katılım gibi demokratik değerlerin besleyicisi olması, yerel yönetimlerin hizmette verimliliğin izleyicileri

olması, yerel yönetimlerin doğrudan hizmet sunucu rollerinin sınırlı stratejik alanlarda kabul edilmesi, diğer alanlarda özel ve gönüllü girişimlerin desteklenmesine öncelik verilmesi gibi düşüncelerdir.

KAYNAKÇA

- [1]-Yerel Yönetimler, Sorunlar, Çözümler, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 1995
- [2]-ÖKMEN, Mustafa, Türkiye'de Kentleşme Sorunları ve Sivas Örneği, G.Ü Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- [3]-FİRUZ Demir Yaşamış, "Hızlı Kentleşmenin Sonuçları ve Belediyelerin Kurumsal, Örgütsel ve Yönetimsel Olanakları", A.İ Dergisi, C.24, S.3, s.178
- [4]-GÖRMEZ, Kemal, Yerel Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayını, Ankara, 1997
- [5]-NADAROĞLU, Halil, Mahalli İdareler, Beta Yayını, İstanbul, 1994
- [6]-HİLL, Dillys M, Democratic Theory and Local Government, Allen and Unwin, London, 1974
- [7]-SHARPE, L, J, "Theories and Values of Local Government", Political Studies, Vol: 18, No:2, June, 1970
- [8]-DAHL, Robert, "The City in The Future of Democracy, American Political Science Review, Vol.61, No.4, December, 1967
- [9]-YILDIRIM, Selehattin, Yerel Yönetim ve Demokrasi, IULA-EMME Yayını, İstanbul, 1993
- [10]-SEZAL, İhsan, Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Akçağ Yayını, Ankara, 1991
- [11]-ACAR, M, DEMİR, Ö, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayını, İstanbul, 1992
- [13]-SARICA, Murat, Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1989
- [14]-GRAY, John, Liberalism, Bristol, 1986,
- [15]-BARRY, Norman, P. An Introduction to Modern Political Theory, Macmillan, London, 1989
- [16]-THOMAS, D.A Lloyd, In Defence of Liberalism, Newyork, 1988
- [17]-YAYLA, Atilla, Liberalizm, Turhan Kitapevi, Ankara, 1992

[18]-ROGIN, Leo, The Meaning and Validity of Economic Theory, Newyork, 1957

[19]-BARBER, William J. İktisadi Düşünce Tarihi, Şule Yayını, İstanbul,1995

[20]-MAHCUPYAN, Etyen, İdeolojiler ve Modernite, Yol Yayını, İstanbul, 1997

[21]-KELEŞ, Ruşen, Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem/Kültür Yayını, İstanbul, 1994

[22]-GÜLER, Birgül Ayman, Yerel Yönetimler, TODAİE Yayını, Ankara, 1992